

טראמפ מאיץ את "גלגלי המהפכה" גם מבית וגם בזירה הבין-לאומית

06.02.2025 | זכי שלום written by

מבוא

בריאיין ב"פוקס ניוז" התייחס סגן נשיא ארצות הברית, ג'יי. די. ואנס, לאופן התנהלותו של הנשיא טראמפ בקדנציה השנייה שלו כנשיא: "הנשיא", אומר סגנו, "מתקשר אליך באחת בלילה כדי לשוחח על נושאים מדיניים ועל ענייני משפחה. יש בו יכולת אנרגטית מדהימה (there's something incredibly energetic about him)".

הנשיא, אומר ואנס, חייב לפעול כך כדי "לנער משנתה" את המערכת הבירוקרטית בארצות הברית, שאיננה "זורמת" (unresponsive) עם היעדים שהנשיא רוצה לממש. לכן, הוא חייב לפעול ב"פול גז' וללא ברקסים" (all gas, no brakes). קשה לדעת כמה שעות הוא ישן בלילה, אומר ואנס, אם בכלל הוא ישן. במשך שבוע עבודה אחד מימש הנשיא טראמפ יותר יעדים ממה שמימש הנשיא ביידן בארבע שנות כהונתו.

שינוי נורמות וערכים במערכת החינוך

בין מלחמת הסחר נגד קנדה, מקסיקו וסין, פינוי תושבי עזה מהרצועה ומאמציו לגרש מהגרים לא חוקיים שנכנסו לארה"ב, מוצא לו הנשיא טראמפ גם זמן להביא לשינוי של מערכת החינוך בארצות הברית. הוא מבין היטב שמערכת החינוך הינה גורם מרכזי בעיצוב תפיסות העולם ונורמות ההתנהגות של ילדי ארצות הברית. מבחינה זו היא מהווה נדבך מרכזי במסגרת החוסן הלאומי של ארצות הברית.

באחד הצווים שהוציא בשבוע שעבר נכללה הנחיה למנוע "מימון פדראלי של מערכות אינדוקטרינציה של ילדים" בארצות הברית ("the indoctrination of children"). במשפט הראשון קובע הצו הנשיאותי שפרסם הנשיא טראמפ כי על בתי הספר בארצות הברית מוטלת החובה "להשריש הערצה פטריוטית של מדינתנו המדהימה" (instill a patriotic admiration for our incredible nation).

במישור הניהולי הנשיא מעביר מסר שלפיו עיצוב מערכת החינוך צריך להינתן למדינות המרכיבות את ארצות הברית ולגורמים מקומיים. על פי תוצאות הבחירות הוא יכול להניח ש"גורמי שטח" יפגינו נכונות פחותה בהרבה מגורמים פדראליים לשלב "תכנים פרוגרסיביים" במערכת החינוך. מטרת-העל של הנשיא טראמפ, כך דווח, היא לבטל את מחלקת החינוך הפדראלית.

הנשיא, כך מסתבר, איננו מסתפק בהנחיות כלליות אלא נכנס גם לתכנים. הוא מבקש לשרש תוכניות לימוד המתמקדות ב"תאוריות של גזע" (critical race theory). מדינות רבות בארצות הברית חוששות שתוכנית לימודים זו תציג את "האדם הלבן" של ארצות הברית כדמות גזענית ומדכאת, ואת "האדם השחור" כקורבן של דיכוי גזעני.

הנשיא טראמפ טען שבתי ספר בארצות הברית מלמדים "אידאולוגיות רדיקאליות ואנטי-אמריקניות" (radical, anti-American ideologies). הוא לא הבהיר את כוונותיו בהקשר זה. על רקע זה, הוא קרא להדגיש במסגרת מערכות הלימוד בבתי הספר בארצות הברית את הערכים שנלוו להכרזת העצמאות של ארצות הברית (Project 1776), חופש, חירות, מתן הזדמנויות לכל האזרחים ועוד.

כל זאת, כדי לקדם לימוד של "תכנים פטריטיים" (to promote patriotic education) כמענה לתכנים פרוגרסיביים שחדרו עמוק לתוך מערכת החינוך האמריקנית. אחד הבולטים שבהם קודם על ידי הניו יורק טיימס תחת הכותרת "פרויקט 1619" (Project 1619). בשנה זו החלה ההגעה של עבדים אפריקנים לארצות הברית. פרויקט זה מבקש להבליט את המאפיינים השליליים, ובראשם העבדות, שליוו את הקמתה של ארצות הברית.

על פי סקר שנערך בקרב 850 תלמידי תיכון בארצות הברית דיווחו 36 אחוז מהנשאלים כי לימדו אותם "לעיתים קרובות" או "על בסיס יומי" ש"אמריקה היא באורח בסיסי מדינה גזענית" (America is a fundamentally racist nation). 34) אחוז מהנשאלים דיווחו על כך שהמורים אמרו להם שקציני משטרה נגועים באורח אינהרנטי בגזענות כלפי שחורים בארצות הברית (police officers are inherently racist against Black Americans).

במקביל, בצד החיובי דיווחו למעלה ממחצית הנשאלים שלימדו אותם "לעיתים קרובות" או "על בסיס יומי" ש"ארצות הברית התקדמה מאוד לקראת שוויון חברתי בחמישים השנים האחרונות" (the U.S. has made a lot of progress toward racial equality in the last 50 years). 42 אחוז מהנשאלים דיווחו שלימדו אותם ש"ארצות הברית היא גורם עולמי מוביל (global leader) בהבטחת שוויון חברתי לכל האזרחים".

טראמפ גם איים לשלול מימון מבתי ספר שמלמדים "אידאולוגיות מגדר" (gender ideology), ובייחוד הקביעה שאדם יכול לשנות את זהותו המגדרית מכפי שהייתה קיימת ביום בריאתו. כל זאת בהמשך לקביעתו בנאום ההכתרה שהוא מכיר רק בשני מיני מגדר: איש ואישה.

כמו כן הבהיר הנשיא שהממשל בראשותו "יחקור ויעניש" (investigate and punish) אירועים אנטישמיים בקמפוסים האקדמיים ברחבי ארצות הברית. בחוגים שונים הועלו תמיהות על קביעה זו. הטענה העיקרית הייתה שיהיה קשה מאוד לממשל להפריד בין אנטישמיות לבין התבטאות נגד מדינת ישראל על רקע פעילותה הצבאית ברצועת עזה.

בתחום הכלכלי זרק הנשיא טראמפ לחלל האוויר רעיון הנראה מהפכני והזוי של ביטול מס ההכנסה הפדראלי (abolishment of federal income tax). עד 1913 לא היה לנו מס הכנסה, קבע הנשיא טראמפ בפני שומעיו הנדהמים. הכנסות המדינה בשנים 1870-1913 באו בעיקר ממכסים. זו הייתה התקופה שבה ארצות הברית נהנתה מהעושר הגדול ביותר בתולדותיה. המסקנה שלו פשוטה ומדהימה: "הגיע הזמן שארצות הברית תחזור לימים שעשו עשירה. במקום להטיל מיסים על אזרחינו ולהעשיר מדינות זרות, עלינו לגבות מיסים ממדינות זרות ולהעשיר את אזרחינו".

משמעויות לישראל

במדינת ישראל ניתן, באורח טבעי, דגש רב על השינוי הגדול שיביא הנשיא טראמפ במדיניות החוץ והביטחון של ארצות הברית, בזירה הבינלאומית בכלל, ובזירה המזרח-תיכונית בפרט. לאחר שנים תחת ממשלים בעלי נטיות פרוגרסיביות ברמות משתנות של אינטנסיביות [2] קלינטון, אובמה ובעיקר ביידן [2] כיווני הפעולה של הנשיא טראמפ הם כמים לתועה במדבר עבור מדינת ישראל.

ואולם, פעילותו הענפה, היסודית והמהפכנית של הנשיא בסוגיות בעלות אופי חברתי, כלכלי ונורמטיבי מעידות על כך שהשינויים מרחיקי הלכת שממשל טראמפ מתכוון לממש אינם מתמצים רק בהקשר של מדיניות החוץ והביטחון. עלינו להכיר בכך שהנשיא חותר לשינוי מהפכני לא רק באופייה של מדיניות החוץ והביטחון של הממשל אלא גם של החברה האמריקנית ושל נורמות ומערכות ערכים שעל פיהם היא חיה ופועלת.

על רקע זה נפתחות בפני מדינת ישראל, להערכתנו, אופציות להעמיק ולהעצים את השותפות האסטרטגית עם ארצות הברית. בידי מדינת ישראל יש, להערכתנו, כלים בעלי עוצמה לא מבוטלת המאפשרים לה, אם תרצה בכך, להבהיר לממשל החדש שישראל שותפה לפחות לחלק מן היעדים שהממשל שואף אליהם ולערכים שהוא מבקש להנחיל בחברה האמריקנית.

מנהיגים אמריקנים וישראלים מרבים להדגיש לכל אורך השנים כי השותפות האסטרטגית בין ישראל וארצות הברית מתבססת לא רק על אינטרסים מדיניים וביטחוניים אלא גם על מערכת ערכים משותפת לנו ולהם. ייתכן שעתה ניתנת לנו הזדמנות לתת לכך ביטוי ממשי.

התבטאויות של אישים מובילים בחברה הישראלית בסוגיות אלה עשויות, אם כי אין ודאות בכך, להביא לתמיכה בממשל הנשיא טראמפ גם בקרב חוגים רחבים יותר בקהילה היהודית בארצות הברית. תמיכה כזו חשובה מאוד לממשל טראמפ, שכן לקהילה היהודית יש דימוי ליברלי מאוד.

מעבר לכך, מעורבותו האינטנסיבית של הנשיא בסוגיות חברתיות וערכיות, הנראות כסוגיות מופשטות המתאימות אולי לדיון אקדמי, מצביעה, להערכתנו, על כך שהנשיא הפנים היטב את מרכיביה של העוצמה האסטרטגית של מדינה דמוקרטית בעידן המודרני. הוא מבין היטב שעוצמה צבאית של מדינה דמוקרטית בעידן המודרני אינה יכולה להתממש מבלי שיש לה גיבוי

ארצות הברית, כך בוודאי מעריך הנשיא טראמפ, יכולה להקים לעצמה מערכת צבאית מדינית וכלכלית רבה עוצמה מעבר לכל מה שהיה לה בעבר. ואולם אם הנורמות הדומיננטיות בחברה האמריקנית ימשיכו להתאפיין ב"ניחוח פרוגרסיבי", ובאמונה באפשרות של פיוס והשלמה עם תנועות טרור רדיקאליות, וכל עוד הקרע הפנימי בתוך החברה האמריקנית ימשיך להתקיים, יתקשה הממשל לממש תוכניות פעולה רבות העזה, בעיקר במישור המדיני-ביטחוני. אם לא ינתן גיבוי ציבורי רחב-היקף למהלכים מדיניים וצבאיים שהממשל מבקש לקדם, הוא יתקשה לממש אותם.

ישראל, יש להדגיש, נמצאת מזה שנים רבות במצב דומה. לאורך השנים היא בנתה לעצמה מערכת צבאית, מדעית וטכנולוגית רבת-עוצמה מכל מה שידעה בעבר. ואולם, המחלוקות הקשות בתוכה, העוצמה שצברו "אידאולוגיות השלום" בקרבה והרצון הטבעי של חוגים רבים בתוכה לחיות כ"מדינה אירופאית" הקשו, ולמעשה מנעו ממנה יכולת לממש באורח משמעותי את יכולותיה האדירות. ראוי לה אפוא שתבחן היטב את מהלכיו של הנשיא טראמפ ותעריך האם, ובאיזו מידה, כדאי לה לפעול באורח דומה.

מציאות זו קיבלה ביטוי בעיקר בהקשר של ההתעצמות האדירה של החמאס והחיזבאללה כפי שהיא באה לידי ביטוי במלחמת "חרבות הברזל". רבים תהו מדוע נמנעה מדינת ישראל מלהנחית מכת מנע על החיזבאללה כדי למנוע את התעצמותו האדירה. ישראל ידעה היטב שמלאי הטילים והרקטות יהיה מיועד לפגוע בה. מדוע היא נמנעה מהנחתת מכת מנע בלבנון בשנים שבהן הכוח הרקטי שהיה בידי החיזבאללה ניתן היה להשמדה מוחלטת?

עקרון מכת המנע היה מרכיב מרכזי בתפיסת הביטחון של מדינת ישראל. באמצע שנות החמישים הועמדה מדינת ישראל בפני מידע שמצרים אמורה לקבל לידיה נשק חדשני, במציאות של אותה תקופת זמן, מידי הגוש הסובייטי (עסקת הנשק הצ'כית-מצרית). עסקה זו, כך העריכו בישראל, עלולה הייתה לסכן את מאזן הכוחות באזור ולהעניק למצרים עליונות על ישראל. נתון זה היווה מרכיב מרכזי בהכרעתו של דוד בן גוריון על מלחמת קדש.

בן גוריון יכול היה להכריע על מלחמת מנע נגד מצרים ב-1956, בשותפות בעייתית למדי של בריטניה וצרפת, בידיעה ברורה שהציבור יתמוך בו באורח חד-משמעי. ואכן ההסתייגויות מן המבצע היו שוליות וחסרות משמעות פוליטית. ביוני 1967 יכולה הייתה ממשלת אשכול להכריע על מכת מנע נגד מצרים, לאחר תקופת המתנה ממושכת, בידיעה ברורה שהציבור ייתן לה גיבוי מלא למהלך כזה.

מאז שהסתיימה מלחמת ששת הימים הלכה והתעצמה השחיקה בקונצזוס הלאומי סביב מהלכים צבאיים של מדינת ישראל. במהלך מלחמת ההתשה כבר ניכר סדק חמור בקונצזוס הלאומי סביב המלחמה. בישיבת הממשלה ב-6 באוגוסט 1972, מתייחס שר הביטחון משה דיין למחאה הציבורית בסוגיית המלחמה כפי שהיא באה לביטוי באחת התכניות בשידור הציבורי: "יש שם",

הוא אומר, "יותר רעל מאשר ב'קול קהיר'. אני שומע לפעמים 'קול קהיר' בעברית. לא שמעתי מידה כזאת של רעל"

הכרעת ממשלת ישראל להימנע ממכת מנע במלחמת יום הכיפורים נבעה בעיקרו של דבר מלחץ מאסיבי של ממשל הנשיא ניקסון להימנע מכך, אולם גם חשש מבקיעים פנימיים ומחלוקות פוליטיות היו שיקול חשוב בהכרעה זו.

בהרצאה שנשא בכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי, ב-21 בינואר 2021, התמקד הרמטכ"ל אביב כוכבי בפיתוח עוצמתו של צה"ל ובצורך למנוע התעצמות ארגוני הטרור בלבנון וברצועת עזה. הוא הבהיר שיש צורך במכת מנע עוצמתית בלבנון כדי לסכל את התעצמות החיזבאללה. הוא הבהיר שישראל תעשה מאמץ למנוע הרג המוני של אזרחים לא מעורבים, אבל בסופו של דבר לא יהיה מנוס מפגיעה באזרחים, שכן הנשק ההתקפי שבידי החיזבאללה מאוחסן בתוך אוכלוסייה אזרחית. יחד עם זאת הוא קבע ש"מימוש הכוח ההתקפי של צה"ל נגד החיזבאללה מותנה בלגיטימציה שיש לכך בציבור".

הציבור ברובו המכריע התבשם מן הרגיעה המתמשכת לאחר מלחמת לבנון השנייה וביקש שהיא תימשך הלאה. בקרב חוגים רחבים בציבור רווחה ההערכה שיש לישראל עליונות על פני החיזבאללה, וכי ארגון הטרור מודע לעליונות זו ואינו מעוניין בעימות מלחמתי.

רבים ציטטו את דבריו של מזכיר החיזבאללה, חסאן נסראללה, כי אילו היה מודע לתוצאות הקשות של המלחמה הוא לא היה פותח בה. הרמטכ"ל ושר הביטחון לשעבר, משה יעלון, צוטט כמי שהעריך ש"הרקטות והטילים של החיזבאללה יחלידו במחסנים".

במחקר מקיף סביב מרכיב הלגיטימציה כשיקול בהקשר של מכת מנע הובאו התבטאויות מובילות של אישי ציבור בסוגיה זו. בסיומו של המחקר המחבר קובע באורח חד-משמעי:

ראינו שגם ממשלות שמאל-מרכז, כדוגמת ממשלתנו של אהוד אולמרט, נמנעו מלצאת למלחמה יזומה. יתרה מזאת, כל ממשלות ישראל בעשורים האחרונים, מימין ומשמאל, אפילו לא קיימו דיון על האפשרות של פעולה יזומה בעזה. האם מישהו מאמין ברצינות שלנוכח הקיטוב בחברה הישראלית ממשלה בראשות בנימין נתניהו הייתה מסוגלת לעשות זאת? האם אפשר לטעון ברצינות של ישראל הייתה יכולת לצאת למבצע צבאי מתמשך למיטוט החמאס מיוזמתה לפני טבח ה-7.10? התשובה היא לא, באלף רבתי.

למסקנה דומה הגיע גם האלוף (במיל.) גרשון הכהן: "עוצמת הלחימה של חמאס, כמו גם גילוי הנחישות של חיזבאללה להמשיך בלחימה בצפון", הוא כתב באחד ממאמריו, "מעלים בשיח הישראלי את השאלה: איך נתנו לאיום הזה לצמוח, למה לא יצאנו הרבה קודם למתקפת מנע? [2] בחשבון הנפש הנדרש מכל אחד ומכולנו יחד כחברה, ראוי להתבונן ביושר בנסיבות שמנעו את הרעיון למלחמת מנע ישראלית. קל לתלות את האשמה בהססנות המנהיגות. הייתה זו החברה הישראלית בכלל רבדיה, שהתמכרה לשקט ולשגשוג, והכחישה במודע ובתת-מודע את

התעצמות איומי המלחמה".

סיכומו של דבר, גם ישראל, כמו כל מדינה דמוקרטית מודרנית, חייבת להבין שיכולתה להפעיל את עוצמתה הצבאית מותנית במידה רבה בתמיכה שתקבל לכך מהציבור הרחב. למערכות החינוך יש משקל חשוב, לא בלעדי, בעיצוב מערך הנורמות, הערכים והעמדות של הציבור בסוגיות שונות שעומדות על סדר היום הציבורי.

ייתכן שניתן לראות בפעילותו המאומצת של ממשל הנשיא טראמפ לעצב מחדש את מערכות החינוך, הערכים הנורמות בחברה האמריקנית מודל לחיקוי גם אצלנו במדינת ישראל, אם לא באורח מלא, לפחות ² באורח חלקי.

כל זאת, מתוך מודעות לכך שלצד הדמיון בין החברה הישראלית והאמריקנית קיימים גם מרכיבים ומאפיינים שונים במידה רבה. אלה מחייבים אותנו בישראל לעצב את מערכות החינוך הנורמות והערכים על פי האופי הייחודי שיש לחברה הישראלית.